

АНАЛІЗ СТАНУ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ДИНАМІКИ ЗАХВОРЮВАНОСТІ

ANALYSIS OF THE HEALTH STATUS OF THE POPULATION OF POLTAVA REGION AND DYNAMICS OF SICKNESS RATE

Ганошенко О.М., кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри
прикладної екології та природокористування

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка», Україна*

Hanoshenko O., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Applied Ecology and Nature Management Department

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Ukraine

Анотація. Здоров'я населення є важливим соціальним індикатором, що відображає благополуччя населення, його соціально-економічне, демографічне, санітарно-гігієнічне та екологічне становище. Нагальним питанням є збереження здоров'я населення, в тому числі запобігання негативного впливу на нього факторів навколишнього середовища. Зараз наша країна перебуває у стані надзвичайної ситуації – воєнному стані, тому виникають додаткові екологічні ризики та загрози для довкілля та здоров'я населення України. Стрімко зростає загроза стресу, інфекцій та антисанітарії, тобто Україні загрожують спалахи інфекційних хвороб. Окрім цього, воєнний стан у країні ускладнив доступ пацієнтів до необхідних медичних послуг та лікарських засобів. Загальна захворюваність населення оцінюється за показниками поширення хвороб та первинної захворюваності. Тенденція уперше зареєстрованих випадків захворювання населення Полтавської області носить мінливий характер, відбуваються коливання – спади рівня захворюваності чергуються з його підвищенням. Також до хвороб, частота випадків яких безпосередньо залежить від стану навколишнього середовища і мають достатньо високий рівень захворювань слід віднести: хвороби системи кровообігу, сечостатевої системи, шкіри та підшкірної клітковини й травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин. Таким чином, стан здоров'я населення Полтавської області викликає занепокоєння і потребує постійного моніторингу та впровадження заходів задля покращення стану довкілля. Відповідно важливим є те, що основні завдання Регіонального плану управління відходами у Полтавській області до 2030 року спрямовані на зменшення

кількості місць видалення відходів, що у свою чергу приведе до зменшення надходження емісії забруднюючих речовин у навколишнє середовищі та можливості зниження рівня захворювання населення області.

Abstract. *Population health is an important social indicator that reflects the well-being of the population, its socio-economic, demographic, sanitary, hygienic and environmental situation. The urgent issue is the preservation of public health, including the prevention of the negative impact of environmental factors on it. Now our country is in a state of emergency – a state of war, so there are additional environmental risks and threats to the environment and the health of the population of Ukraine. The threat of stress, infection and unsanitary conditions is growing rapidly, i.e. Ukraine is threatened by outbreaks of infectious diseases. In addition, martial law in the country has complicated patients' access to necessary medical services and medicines. The general morbidity of the population is assessed by disease prevalence and primary morbidity rates. The trend of first registered cases of diseases in Poltava region has a variable nature, there are fluctuations – declines in morbidity rate alternate with its increase. Also among the diseases whose incidence rate directly depends on the state of the environment and a sufficiently high level of disease should be included: diseases of the circulatory system, the urogenital system, skin and subcutaneous tissue and injuries, poisoning and some other effects of external causes. Thus, the state of health of population in Poltava oblast causes concern and requires continuous monitoring and taking measures to improve the environment. Accordingly, it is important that the main objectives of the Regional Waste Management Plan for Poltava Oblast until 2030 are aimed at reducing the number of waste disposal sites, which in turn will lead to reduction of emissions of pollutants into the environment and the possibility of reducing the level of disease in the region.*

Стан здоров'я населення є важливим соціальним індикатором, що відображає благополуччя населення, його соціально-економічне, демографічне, санітарно-гігієнічне та екологічне становище. Один із факторів який впливає на здоров'я та тривалість життя населення – екологічний, а саме стан атмосферного повітря, водних об'єктів, ґрунтового середовища та особливості клімату. Тому нагальним питанням є збереження здоров'я населення, в тому числі запобігання негативного впливу на нього факторів навколишнього середовища.

Антропогенний вплив на навколишнє середовище сприяє зростанню захворюваності різними хворобами, що призводить до погіршення стану здоров'я населення. Показники захворюваності і смертності залежать від великої кількості факторів – соціальних, економічних і, не в останню чергу, екологічних.

Проте, зараз Україна перебуває у стані надзвичайної ситуації – воєнному стані, тому виникають додаткові екологічні ризики та загрози для довкілля та здоров'я населення України. Наразі маємо надавати перевагу такому вагомому фактору, як забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення. Під час воєнних дій на людей на фронті і в тилу звальюється одночасно багато чого. Стрімко зростає загроза стресу, інфекцій та антисанітарії, тобто Україні загрожують спалахи інфекційних хвороб. Зокрема, тимчасово захоплена російськими військами Херсонщина вже на порозі серйозних ускладнень, де є проблеми з водопостачанням, контролем за станом питної води, продуктами харчування тощо. Найбільш критичним зараз є Маріуполь, де можливе поширення інфекційних захворювань, а також Луганська, Донецька і Херсонська області. Там немає доступу до питної води належної якості і немає доступу до медичної допомоги. Проте лікарі дають відповідь щодо того, чи можуть інфекційні захворювання з цих територій поширитися на інші регіони: «Система контролю і профілактики хвороб зараз працює в усіх областях України, тому ситуація у тих регіонах, де є адекватний контроль за питним водопостачанням, є керованою. Тож будь-які випадки інфекційних хвороб доволі швидко локалізуються на підконтрольних територіях. Тому ризику поширення зараз немає» – зауважив головний санітарний лікар Ігор Кузін [1].

Із метою подолання екологічних ризиків, загроз та наслідків збройної агресії проти нашої країни, відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України «Деякі питання забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення під час ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України» № 597 від 08.04.2022 року, керівникам обласних та міських центрів контролю та профілактики хвороб задля запобігання можливого розповсюдження небезпечних хвороб, необхідно:

- забезпечити проведення дослідження якості та безпечності питної води, що подається населенню, у тому числі з нецентралізованих джерел водопостачання за санітарно-хімічними та мікробіологічними показниками;
- до отримання результатів лабораторних досліджень рекомендувати проведення гіперхлорування води, з метою недопущення спалахів інфекційних хвороб, пов'язаних із водним шляхом передавання;
- забезпечити проведення дослідження ґрунту біля (навколо) місць аварій хімічних об'єктів, сховищ пального, хімікатів, промислових підприємств;
- рекомендувати обласним, міським військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування провести обстеження шахтних колодязів, каптажів джерел та бюветів, їх ремонт, чищення та дезінфекцію;

- забезпечити проведення санітарно-епідеміологічної розвідки та профілактики інфекційних хвороб, у тому числі висипного та черевного тифу, дизентерії, туляремії, інших особливо небезпечних інфекцій;

- забезпечити проведення індикації та ідентифікації збудників особливо-небезпечних інфекцій з обстеженням об'єктів зовнішнього середовища та проведення диференційних діагностичних та досліджень матеріалу від людей з підозрою на особливо-небезпечні інфекції (в залежності від ландшафту ендемічних захворювань на конкретній території) [2].

Воєнний стан у країні ускладнив доступ пацієнтів до необхідних медичних послуг та лікарських засобів. Департамент охорони здоров'я Полтавської міської ради звернувся до людей, які евакуйовані з територій інших міст України та наразі мешкають в місті Полтава, та надав інформацію про можливість укласти декларацію з сімейними лікарями в будь-якому закладі міста, що надають первинну медико-санітарну допомогу. Це дозволить отримати безкоштовну медичну допомогу в повному обсязі.

Зважаючи на ведення воєнного стану в Україні відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 №64, рішенням виконавчого комітету Полтавської міської ради від 17.03.2022 року внесені зміни до цільової програми «Сучасна медична діагностика на 2022 рік», щодо розширення її дії на внутрішньо переміщених осіб з невідкладними станами. Тому усі громадяни України мають можливість отримувати вчасну медичну допомогу [3].

На стан здоров'я людей впливають всі складові довкілля – повітря, вода, ґрунти і біота. Маємо невтішну статистику – постійне зменшення кількості населення області (рис. 1), так за останні 10 років чисельність постійного населення Полтавської області зменшилося на 112,6 тис. осіб, що становить 7,5%.

Загальна захворюваність населення оцінюється за показниками поширення хвороб та первинної захворюваності. Тенденція уперше зареєстрованих випадків захворювання населення Полтавської області носить мінливий характер, так з 2011 р. по 2013 р. спостерігається зниження поширеності хвороб серед населення та зниження рівнів первинної захворюваності, а далі відбуваються коливання – спади рівня захворюваності чергуються з його підвищенням (рис. 2).

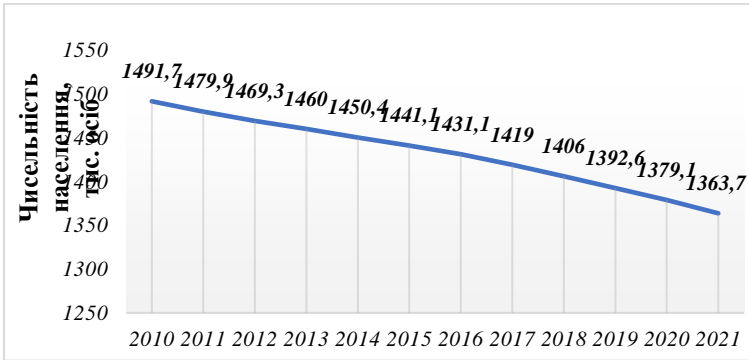

Рис. 1. Динаміка зміни чисельності постійного населення Полтавської області 2010-2021 рр.

Найбільшу частку серед уперше зареєстрованих хвороб становлять хвороби органів дихання, що свідчить про особливе значення стану атмосферного повітря на здоров'я населення. Також до хвороб, частота випадків яких безпосередньо залежить від стану навколишнього середовища і мають достатньо високий рівень захворювань слід віднести: хвороби системи кровообігу, сечостатевої системи, шкіри та підшкірної клітковини й травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин. Що також підтверджують дані аналізу структури госпіталізацій та надання допомоги за відділеннями (рис. 3).

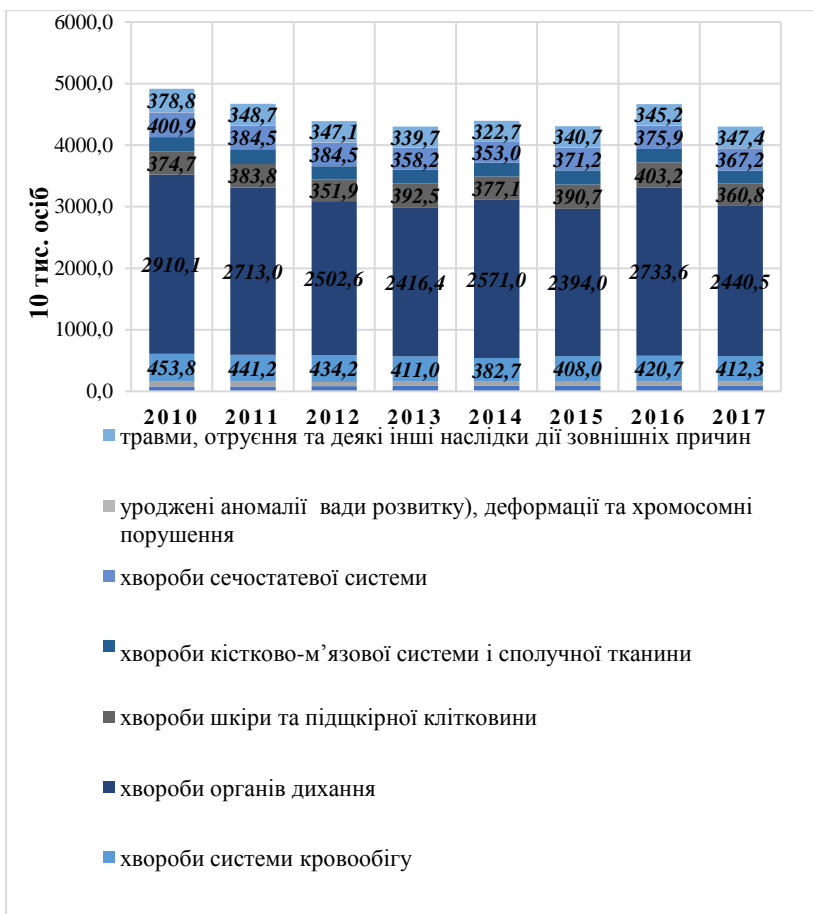

Рис. 2. Динаміка вперше зареєстрованих випадків захворювань у Полтавській області 2010-2017 рр.

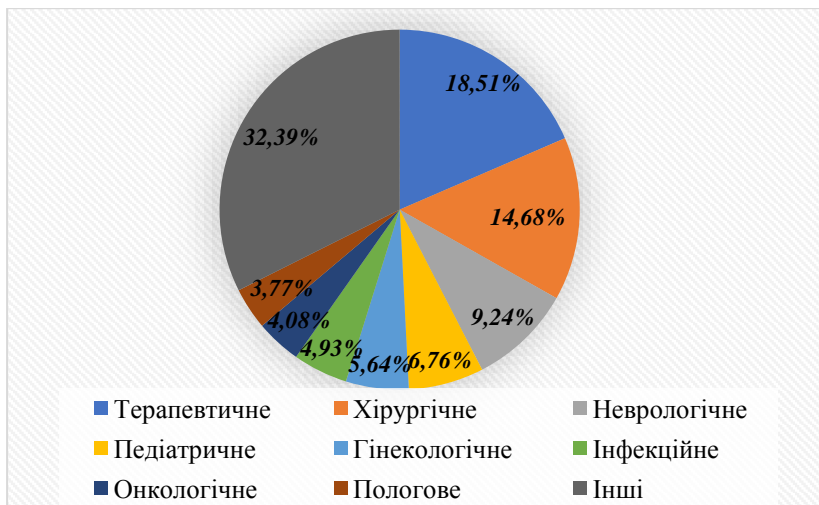

Рис. 3. Аналіз структури госпіталізацій та надання допомоги за відділеннями у Полтавській області 2017-2019 рр.

<http://uoz.gov.ua/%d0%b0%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b8%d1%87%d0%bd%d1%96-%d0%b4%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%96-%d0%be%d1%85%d0%be%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%b8-%d0%b7%d0%b4%d0%be%d1%80%d0%be%d0%b2%d1%8f/7-%d0%b7%d0%b0%d0%b3%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0-%d0%b0%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%b0-%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b0%d1%81%d0%bd%d0%be%d1%97-%d1%96%d0%bd%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0/7-2-%d0%ba%d0%be%d0%bc%d0%bf%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%81%d0%bd%d0%b8%d0%b9-%d0%b0%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%96%d0%b7-%d1%81%d1%82%d1%80%d1%83%d0%ba%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b8-%d0%b3%d0%be%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%82/>

[http://uoz.gov.ua/%d0%b0%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b8%d1%87%d0%bd%d1%96-%d0%b4%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%96-%d0%be%d1%85%d0%be%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%b8-%d0%b7%d0%b4%d0%be%d1%80%d0%be%d0%b2%d1%8f/7-%d0%b7%d0%b0%d0%b3%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0-%d0%b0%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%b0-%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b0%d1%81%d0%bd%d0%be%d1%97-%d1%96%d0%bd%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0/7-9-%d0%b0%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%b0-%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b0%d1%81%d0%bd%d0%be%d1%97-%d1%96%d0%bd%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0/d1%86%d1%96%d0%b9%d0%bd%d0%be%d1%97-%d1%81%d0%b8/](http://uoz.gov.ua/%d0%b0%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%b0-%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b0%d1%81%d0%bd%d0%be%d1%97-%d1%96%d0%bd%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0/7-9-%d0%b0%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%b0-%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b0%d1%81%d0%bd%d0%be%d1%97-%d1%96%d0%bd%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0/d1%86%d1%96%d0%b9%d0%bd%d0%be%d1%97-%d1%81%d0%b8/)

**Примітка до рисунку 1.4-1.5 МКХ-10 (ICD-10) є загальноприйнятою класифікацією для кодування медичних захворювань, розробленою ВООЗ. Введена в дію у 1993р. Складається з 21-го розділу, кожен з яких містить підрозділи з кодами хвороб і станів.*

КЛАС II Новоутворення (C00-D48)

КЛАС VI Хвороби нервової системи (G00-G99)

КЛАС VII Хвороби ока та придаткового апарата (H00-H59)

КЛАС IX Хвороби системи кровообігу (I00-I99)

КЛАС X Хвороби органів дихання (J00-J99)

КЛАС XI Хвороби органів травлення (K00-K93)

КЛАС XIII Хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини (M00-M99)

КЛАС XIV Хвороби сечостатевої системи (N00-N99)

КЛАС XV Вагітність, пологи та післяпологовий період (O00-O99)

КЛАС XVIII Симптоми, ознаки та відхилення від норми, виявлені при клінічних та лабораторних дослідженнях, не класифіковані в інших рубриках (R00-R99)

Як видно з діаграм (рис. 4-5), у період 2017-2019 рр. найбільшу кількість складають хвороби системи кровообігу, органів дихання, травлення та новоутворення.

Головними причинами смертності населення у Полтавській області залишаються хвороби системи кровообігу (70,5% від загальної кількості померлих), новоутворення (14,3%) та зовнішні причини смерті (4,6%) (рис. 6).

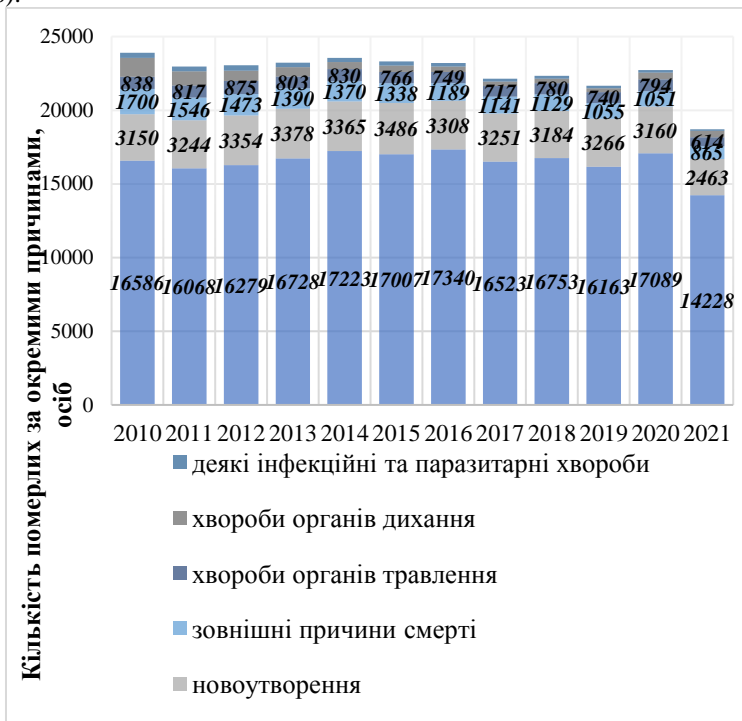

Рис. 6 Динаміка кількості померлих за окремими хворобами у Полтавській області 2010-2021* рр.

*Данні за 2021 р. вказані станом на кінець жовтня 2021 р.

За даними Департаменту охорони здоров'я Полтавської обласної державної адміністрації в 2019 році показники захворюваності дещо зменшилися: хвороби системи кровообігу з 484,0 на 10 тис. дорослого населення у 2018 році до 406,0 у 2019 р., в тому числі на ішемічну хворобу серця – з 115,2 на 10тис. населення до 90,6, на стенокардію – з 47,3 до 32,6, цереброваскулярні хвороби з гіпертонічною хворобою – з 46,7 до 45,8, гіпертонічну хворобу – з 198,0 до 164,1 на 10тис. населення. Як наслідок зменшилася смертність від хвороб системи кровообігу з 1190,6 (2018 р.) до 1165,3 на 100 тис. населення у 2019 році. Також відмічене зниження рівня смертності від злоякісних новоутворень з 198,7 на 100 тис. населення

(2018 р.) до 196,5 у 2019 р.; летальність первинних онкохворих до одного року зменшилася з 30,4% у 2018 р. до 24,9 у 2019 році.

Упродовж останніх років проводиться робота щодо здійснення соціально-гігієнічного моніторингу забруднення атмосферного повітря в стаціонарних точках на території житлової забудови, на межі санітарно-захисних зон промислових об'єктів, у зонах відпочинку населення та автошляхах з інтенсивним рухом транспорту.

При цьому у 2019 році проведено дослідження 11938 проб атмосферного повітря, з них 4945 проб – у містах та 6993 проби – у сільських поселеннях. Перевищення гранично-допустимої концентрації зафіксовані у 0,2% проб. За даними Головного управління статистики у Полтавській області основними забруднювачами атмосферного повітря від стаціонарних джерел в області є промислові підприємства добувної (40,6%), в тому числі добування нафти сирової та природного газу (17,7%), добування металевих руд (22,5%); переробної (32,2%), в т.ч. нафтопереробної (23,2%) промисловості; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (1,0%); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 16,5 % (Статистичний збірник «Викиди забруднюючих речовин та парникових газів у атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднень за 2019 рік»).

Найбільші обсяги викидів характерні для районів з розвинутою нафтогазовою сферою – Лохвицький, Гадяцький, Зіньківський, Решетилівський, Шишацький, Диканський та Лубенський, а також промислових міст – Кременчук та Горішні Плавні (колишнє місто Комсомольськ).

Як свідчать лабораторні дослідження, забруднення приземного шару атмосфери в населених пунктах області здебільшого створюють – пил, оксид вуглецю, діоксид азоту, діоксид сірки. Місця видалення відходів, зважаючи на їх велику кількість у Полтавській області, є одними з основних джерел потрапляння забруднюючих та небезпечних речовин у навколишнє середовище. До складу емісій забруднюючих речовин, що надходять в атмосферне повітря від площинних джерел - полігонів й звалищ ТПВ, належать такі мікрокомпоненти як пил, сірчистий ангідрид, формальдегід, оксиди вуглецю, альдегіди та органічні кислоти, які є джерелами неприємних запахів, а також фіксуються сліди HF і діоксинів, толуол, аміак, ксилол.

Але на сьогодні при відсутності достатніх даних моніторингу стану довкілля в районах розташування полігонів й звалищ ТПВ, можна лише констатувати той факт, що ризик для здоров'я населення від таких площинних джерел як полігони й звалища ТПВ має опосередкований і пролонгований характер за причини постійних емісій забруднюючих та

небезпечних речовин у довкілля (в атмосферне повітря, ґрунтове середовище та водні об'єкти).

Тому головною метою розроблення Регіонального плану управління відходами у Полтавській області до 2030 року стало створення та забезпечення ефективного функціонування системи управління відходами у Полтавській області на інноваційних засадах, впровадження стратегічного планування, що передбачає виконання ряду заходів, спрямованих на реформування та удосконалення системи управління відходами у Полтавській області та її окремих територіальних громадах і населених пунктах, вибір оптимальної системи поводження з відходами та практичні заходи, що необхідні для її впровадження.

Заплановані Планом об'єкти оброблення та перероблення побутових відходів (сортувально-переробні комплекси, сортувальні станції та перевантажувальні станції, площадки компостування тощо) є також потенційними джерелами емісій забруднюючих речовин у довкілля й відповідно потенційного негативного впливу на здоров'я населення.

За результатами вищенаведеної інформації можна зробити висновки, що наразі спостерігаються тенденції щодо погіршення стану довкілля, однією з причин чого є неефективне функціонування сфери поводження з відходами.

Відповідно у ситуації, якщо проект Регіонального плану управління відходами у Полтавській області до 2030 року не буде упроваджено, то проблеми, пов'язані з управлінням відходами в області, не будуть мати необхідного базису для їх вирішення, відповідно негативно впливати на інші сфери діяльності та формувати низку додаткових проблемних питань:

1. Відсутність облаштування систем захисту підземних вод, атмосферного повітря, ґрунтового середовища у відповідності до вимог чинного законодавства, відсутність методики проведення оцінки ризику на довкілля і здоров'я населення призведуть до негативний впливу на дихальну, серцево-судинну, нервову системи людини, кишково-шлунковий тракт, підвищеного ризику виникнення інфекційних хвороб і погіршення умов життєдіяльності населення.

2. Відсутність інфраструктури вилучення небезпечних компонентів створить ризик для здоров'я населення, пов'язаний з високою токсичністю небезпечних речовин, що може провокувати появу онкологічних захворювань, загострення алергічних реакцій, хвороб серцево-судинної та нервової систем, загальне зниження імунітету.

Як захід із мінімізації такого негативного впливу на умови життя та здоров'я людей можна розглядати дотримання встановлених законодавством України розмірів санітарно-захисних зон від житлової

забудови до місць розташування полігонів і звалищ ТПВ та об'єктів оброблення/перероблення відходів.

Таким чином, стан здоров'я населення Полтавської області викликає занепокоєння і потребує постійного моніторингу та впровадження заходів задля покращення стану довкілля. Відповідно важливим є те, що основні завдання Плану спрямовані на зменшення кількості місць видалення відходів, що у свою чергу приведе до зменшення надходження емісій забруднюючих речовин у навколишнє середовище та можливості зниження рівня захворювання населення області.

Зараз Україна знаходиться у стані війни, тому майже неможливо передбачити усі наслідки, що з цим пов'язані. Наразі Полтавська область не зазнала великого руйнівного впливу, за виключенням Кременчуцького району, порівняно з іншими областями України. Проте, вона є прихистком для значної кількості тимчасово переміщених осіб, що у свою чергу корегує стан здоров'я та динаміку захворюваності населення області. Відповідно до Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», органи державної статистики призупиняють оприлюднення статистичної інформації. Тому складно проаналізувати ситуацію, що склалася на території області у даний час, із урахуванням усіх змін.

Наслідки для здоров'я населення під впливом вищезазначених проблем важко підтвердити чи спростувати, оскільки вони мають неспецифічний і часто опосередкований та пролонгований характер. Тому відтермінування Плану призведе до посилення негативних тенденцій щодо рівня захворюваності та смертності населення Полтавської області. У результаті невирішеність даних проблемних питань призведе до ефекту суттєвих сукупних дій, що надалі погіршуватимуть санітарно-епідеміологічну та екологічну ситуацію в Полтавській області.

Використані інформаційні джерела:

1. Україні загрожують спалахи інфекційних хвороб – головний санітарний лікар: веб-сайт. URL: <https://tsn.ua/zdorovy/aktualnaya-tema/ukrayini-zagrozhuuyut-spalahi-infekciynih-hvorob-golovniy-sanitarniy-likar-2065114.html>

2. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Деякі питання забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення під час ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України» №597 від 08.04.2022 року.

3. Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету: веб-сайт. URL: <https://rada-poltava.gov.ua/people/depohzdor/>